DADISI 4 MAJIBU

MADA 1: NYUMBANI

Majibu

Kusikiliza na Kuzungumza

I. Silabi

1. (i) Pa (ii) ki ta (iii) ka ba (iv) di
   (v) ki ti (vi) go do (vii) ko (viii) ki ji ko
2. Mwanafunzi ajirekodi kwa kifaa cha kidijitali na kujisikiliza
3. Kubali maneno yoyote sahihi kama vile:
   (a) Kucha (b) Pipa (c) Kioo
   (d) Poda (e) choo (f) Kochi
4. (a) bibi (b) pipi (c) cheki (d) jeki

II. Vitanzandimi

1. Amsomee mzazi jozi katika a mpaka e
2. Arekodi na kusikiliza vitanzandimi
3. (a) jana/mchana
   (b) paka/baka
   (c) Juma/chuma
   (d) bibi/pipi
   (e) mkoba/mgomba
4. Kubali majibu yanayowiana na sauti lengwa km
   (a) Kijana achana nywele jana kwa kichana
   (b) Nani alimpaka paka baka jeusi?
   (c) Ni vipi bibi anamumunya pipi?
5. Mzazi amsaidie kupiga chapa vitanzandimi alivyoviunda

Kusoma

1. (i) Alifanya kazi ya kulinda boma
   (ii) Alipenda kucheza na mwandishi
2. Kuchelewa kwa mvua
3. Alifunga safari kuelekea mjini
4. (a) meza (b) kochi (c) kitanda
   (d) balbu (e) chakula (f) jaa la taka
5. Kubali maibu yanayowiana na maneno kv
   (a) Nyumba: Mahali watu huishi (b) Wanyama wanaofugwa (c) Nyumba
6. Alinona kama nguruwe
7. Amsimulie mzazi/mlezi kifungu kwa maneno yake mwenyewe
8. Amweleze mzazi/mlezi ujumbe katika hadithi

Kuandika

1. (a) Atazame picha

(b) Kubali sentensi zozote zenye mantiki zinazowiana na picha

2. Atazame picha na kuandika insha. Tathmini usahihi wa insha kisarufi na kimantiki.

Sarufi

I. Nomino

1. Nomino ni jina

2. Kubali mifano yoyote ya nomino kv
   (a) kalamu (b) dawati (c) sahani
   (d) meza (e) mlango (f) kochi

3. (a) mchele/wali (b) mambo/mpira (c) matunda/kibanda
   (d) wino/daftari/Owino (e) penseli/dawati (f) nyumba/mjomba
   (g) paka/maziwa/mtoto (h) baba/mzigo (i) mbwa/mgeni
   (j) Suleiman/embe

4. (a) kochi/neti (b) leso/balbu (c) mwalilu/ubao
   (d) chaki/sufuria (e) mwaki/maji (f) fremu/jiko/Kisumu
   (g) shamba/Nyali/kinu (h) uwanja/rangi (i) meza/mbuni
   (j) Kitale/shule/sebule

5. (a) kabati (b) karo (c) runinga
   (d) kitanda (e) choo (f) kochi
6. Kubali sentensi zozote sahihi kisarufi na kimantiki

II. Vitenzi

1. Nomino ni neno la kufanya au kutenda

2. Kubali mifano yoyote ya kitenzi kv
   (a) keti (b) soma (c) lima
   (d) cheza (e) lala (f) imba

3. (a) fagia (b) nawa (c) cheza
   (d) fua (e) chora (f) kimbia

4. (a) (i) tibu (ii) suka (iii) funza (iv) vua (v) nunua

   (vi) soma (vii) imba (viii) pika (ix) endesha (x) tangaza

   (b) (i) soma (ii)tangaza (iii) endesha (iv) tibu (v) pika

   (vi) funza (vii) imba (viii) suka (ix) vua (x) nunua
5. Kubali sentensi zozote sahihi kisarufi na kimantiki
6. Kubali aya zozote sahihi kisarufi na kimantiki

III. Vivumushi

1. Kivumishi ni neno linaloeleza/linalofafanua zaidi kuhusu nomino.
2.

chafu	rahisi	kali	safi	baya
zito	nyekundu	bora	maridadi	nene

3.

mfupi	wajanja	nyeusi	tamu	chungu
kubwa	mcheshi	mtundu	ndogo	kizuri

4.

yetu	watiifu	fupi	mengi
ndefu	chafu	hatari	mdogo

5. Kubali majibu yoyote sahihi
6. Kubali aya sanifu

MADA 2: NIDHAMU MEZANI

Kusikiliza na Kuzungumza

1. (a) Watazame chati
   (b) **Maamkuzi**: hujambo/chewa/umeshindaje/salaam aleikum/habari/shikamoo
   Maagano: usiku mwema/alamsiki/buriani/kwaheri/tuonane/jioni njema
2. (a) Wasome maamkuzi
   (b) shikamoo – marahabua umeamkaje – nimeamka vyema
3. (a) salamu za mdogo kwa mkubwa
   (b) salamu za asubuhi
   (c) watu wanapoagana bila kutarajia kuonana kwa muda mrefu
   (d) maagano ya watu wanapoenda kulala
4. Tathmini na kukubali maigizo sahihi
5. Kubali maamkuzi na maagano yoyote sahihi
6. (a) kwaheri – kwaheri ya kuonana (b) alamsiki – binuru
   (c) buriani – buriani dawa (d) shikamoo – marahaba
7. (a) Umeshindaje – Salama (b) Alamsiki – Binuru (c) Sabalkheri – Aheri
   (d) Buriani – Buriani dawa (e) Salaam aleikum – Aleikum salaam
   (f) Tuonane – Majaaliwa (g) Waambaje – Sina la kuamba
   (h) ndoto njema – Ya mafanikio
8. **Kulia**: (2) tuonane (4) alamsiki (5) unono (6) njema (7) karibu
   Chini: (1) dawa (3) usiku mwema

Kusoma

1. Ni kitabu kilicho na mkusanyiko wa maneno na maana zao
2. (a) Kutafuta maana ya neno
   (b) Kujua maendelezo sahihi ya neno
   (c) Kuonyesha wingi wa neno na ngeli yake

3. Kialfabeti

4. abiri/abiria/ada/adaa/adabu/afua/afueni/agana/agano/akiba/akida/azima
5. Maelezo sahihi ya kamusi

Kuandika

1.

Wanane	sherehe	yao	saa	ilikuwa
kali	mbivu	kwa	wengi	wamewasili
na	ikapambika	vingi	vilinukia	papo hapo
nyimbo	umesonga	nyumbani	hawatawahi	

2. Tathmini uandishi sahihi kisarufi na kimantiki

Sarufi

I. Viwakilishi

1. Kiwakilishi ni neno linalotumika badala ya nomino
2. (a) huyu (b) hizo (c) hii (d) wewe (e) hayo

3. (a) mimi (b) wewe (c) sisi
   (d) yeye (e) sisi (f) nyinyi
   (g) wao (h) mimi (i) yeye

4. (a) yeye (b) wewe (c) sisi (d) nyinyi
   (e) nyinyi (f) wao (g) wewe (h) wewe
5. Kubali majibu yoyote sahihi

II. Vielezi

1. Kielezi ni neno linalofafanua zaidi kuhusu kitenzi.
2.

vizuri	jioni	polepole	sana	taratibu
kimoyomoyo	sokoni	kwa sauti	kitoto	juzi

3. Waigize vielezi

4. (a) mitini (b) juzi (c) asteaste
   (d) kwa huzuni (e) mwaka jana (f) kitoto

5. Kubali sentensi sahihi

MADA 3: MAVAZI

Kusikiliza na Kuzungumza

1. Kitendawili ni ni semi zilizofumbwa ambazo hutolewa kwa watu ili jibu lake lifumbuliwe
2. (b) (d) (f) (g)
3. (a) giza (b) uyoga (c) ugali/sima
   (d) kioo (e) kitanda

4. (a) kufuli (b) upepo (c) kivuli
   (d) kobe (e) miwa (f) kitunguu

5. (a) Nikipigwa watu hucheza
   (b) Kuku wangu ametagia mibani
   (c) Popo mbili zavuka mto
   (d) Fatuma mchafu
   (e) Njoo umwone umpendaye
   (f) Nanywa supu natupa nyama
   (g)
   (h) Nyumba yangu ina nguzo moja

6. Kubali vitendawili sahihi
7. Kubali majibu sahihi

Kusoma

1. Asome kifungu kwa ufasaha
2. Kubali vipengele vyovyote sahihi kama vile:
   Kutamka maneno kwa usahihi Kusoma mfululizo
   Kusoma kwa kasi inayofaa Kuzingatia kiwango kifaacho cha sauti
3. Atazame video
4. (a) Asome kifungu kwa ufasaha (b) aandike idadi ya maneno aliyosoma
5. Tathmini ishara faafu

Kuandika

1. Tathmini usomaji wa kifungu
2. (a) Kiibodi (b) Kipanya (c) Kiwambo
3. (a) Tathmini ufunguzi wa faili
   (b) Tathmini aya iliyotungwa
4. Tathmini upigaji chapa
5. Tathmini matumizi ya (a) **chapakoza** (b) *italiki* na (c) <u>mstari</u>

Sarufi

I. Viunganishi

1. Kiunganishi ni neno linalotmiwa kuambatanisha neno na neno au sentensi na sentensi.
2. Kubali majibu ambayo ni viunganishi kama vile
   (a) kama (b) ingawa (c) kama
   (d) kwa sababu (e) isipokuwa (f) lakini

3. ilhali ingawa ila kwa sababu halafu au ili
   pia kisha kama lakini na bali

4. (a) kuliko (b) kwa sababu (c) wala (d) ikiwa (e) kama
   (f) na (g) tangu (h) ila (i) bila (j) ili

5. (a) Kubali sentensi sahihi (b) Wahimize wasomee mzazi au mlezi

II. Vihusishi

1. Kihusishi ni neno linalotumika kuonyesha uhusiano kati ya nomino na mahali.
2. (a) ndani ya (b) kando ya (c) chini ya
   (d) mvunguni mwa (e) kaskazini mwa (f) nyuma ya

3. (a) ndani ya (b) juu ya (c) kando ya (d) ndani ya
   (e) mvunguni mwa (f) chini ya (g) karibu na (h) nyuma ya

4. Kubali sentensi sahihi

III. Vihisishi

1. Kihisishi ni neno linalotumika kuonyesha hisia
2. Kubali vihisishi vyovyote kama vile:
   (a) Ala! (b) Ewaa! (c) Hoyee!
   (d) Mama wee! (e) Shabash! (f) Ahaa!

3. Lo!/Ati!/Maskini!/Sadakta!/Hoyee!/Salalaa!/Ala!/La!/Mama wee!/Jamani!

4. (a) Kubali rangi yoyote watakayotia (b) hisi

5. (a) Shabash! (b) Kumbe! (c) Ati! (d) Salalaa! (e) Jamani!
   (f) Ebo! (g) Maskini! (h) Mama wee! (i) Ewaa! (j) Hoyee

6. (a) Lo! (b) Hoyee! (c) Jamani! (d) Ati!
   (e) Maskini! (f) Naam! (g) Ala! (h) Shabash!

7. Kubali sentensi sahihi zinazowiana na vihisishi
8. Kubali kifungu chepesi chenye vihisishi

MADA 4: DIRA

Kusikiliza na Kuzungumza

1. Kuteua maneno ambayo yanaonyesha adabu na heshima.
2. Kubali maneno yoyote ya upole
3. (a) msalani (b) mjamzito (c) jifungua (d) ziwa
4. (a) Tathmini utazamaji wa video (b) Kubali maneno yoyote ya upole
5. Tathmini uigizaji wa maneno ya upole
6. (a) Tathmini usomaji wa kifungu
   (b) Maneno ya upole katuka kifungu ni:
   mjamzito / aende haja ndogo/ msalani / kujisaidia
7. (a) makalio (b) niendeshe (c) kuenda haja kubwa
   (d) niekienda haja ndogo (e) alijifungua (f) msalani haja kubwa
8. Kubali sentensi sahihi

Kusoma

1. Usomaji wa kifungu
   Majibu
2. (a) Ujanja wa Kaindi
   (b) Kubali jibu lolotesahihi kama vile: Alitumia kifaa cha kidijitali bila idhini ya mzazi
   (c) Mitandao salama
3. Tathmini jibu. Usimjibu. Mweleze mtu mzima aliye karibu nawe
4. Tathmini jibu. Unaweza kufanyishwa mambo hatari au yasiyofaa.
5. Kubali maelezo sahihi kulingana na kamusi ama kwa maneno sahihi ya mwanafunzi
   (a) tafuta
   (b) Ni mfumo wa kuunganisha kama vile mawasiliano
   (c) Bila hatari

Kuandika

Tathmini usahihi wa lugha na uandishi unaiozingatia vipengele vyote muhimu.

Sarufi

1. Kuanzia a-e jibu ni **a** katika umoja kisha wa katika wingi.
2. (a) Wadudu (b) Wanyama (c) Ndege (d) binadamu/watu (e) Samaki
3. tathmini jibu lolote linalowiana na kundi kama vile:
   (a) mwalimu (b) mbuzi (c) kasuku (d) mkunga (e) mende
4. kondoo kasuku daktari samaki kobe
   ndovu jirani nzi mbu mzee
   tausi mende chui mkulima
5. (a) ng'ombe (b) viwavi (c) kasuku (d) malaika (e) manyani
   (f) mchezaji (g) shabiki (h) wakulima (i) kiongozi (i) walimu

6. (a) Walimu walitupatia kazi jana
   (b) Nilienda kumtembelea mjomba
   (c) Daktari alimtibu mgonjwa
   (d) Mbuzi amevamia shamba
   (e) Wavuvi wamevua samaki
   (f) Wazazi wanajadiliana na walimu
   (g) Paka wanawanyemelea panya
7. Tathmini usahihi wa sentensi za mwanafunzi

MADA 5: USHAURI NASAHA

Kusikiliza na Kuzungumza

1. Asiyesikia la mkuu huvunjika guu
   Mwana mbeleko hutazama kisogo cha mama
   Mkataa pema pabaya pamwita
   Samaki mkunje angali mbichi
2. (a) Mtoto umleavyo ndivyo akuavyo
   (b) Mtoto wa nyoka ni nyoka
   (c) Udongo uwahi/upatilize uli maji
3. Tathmini usahihi wa majibu
   (a) Ikiwa mtoto hatafuata anavyoelekezwa na mzazi au mlezi wake, atakuja kuelimishwa na balaa za ulimwengu maishani
   (b) Mtu huelekezwa kama bado ni mdogo
   (c) Mzazi anafahamu ndiye anafahamu thamani ya mtoto wake
   (d) Kutendea wengine mazuri hakuna hasara
   (e) Nzazi hamdhuru au kumuumiza mtoto wake

4. (a) hulia yeye
   (b) ndivyo akuavyo
   (c) Mpe

5. Tathmini usahihi wa kifungu

Kusoma

1. Usomaji wa shairi
2. (a) Shairi
   (b) Ubeti
   (c) Nne
   (d) Minne
   (e) Iwe imara imani, nakufundisha amini
   (f) Huvunjika mguuni, asiyetii wakuu
3. (a) Aya moja ya shairi

(b) Mstari mmoja wa ubeti
(c) Kubali maelezo yoyote sahihi kv. Ni aina ya utungo wa kukaririwa.

4. (a) Asiyesikia la mkuu huvunjika guu
   (b) Mtoto umleavyo ndivyo akuavyo
   (c) Mtoto wa nyoka ni nyoka
   (d) Mwana mbeleko hutazama kisogo cha mama
5. Tathmini ukariri wa shairi

Kuandika

Tathmini uandishi. Mwanafunzi azingatie sarufi sahihi na maendelezo yafaayo

Sarufi

1. a mpaka e jibu ni **u** katika umoja na **i** katika wingi.
2. (a) mkono mwiko muhogo mkoba
   mswaki muhula mwaka mwili
3. (a) Mfupa mifupa
   (b) Mlango milango
   (c) Mkate mikate
   (d) Mpira mipira
   (e) Mshale mishale
4. (a) Tathmini usomaji wa sentensi
   (b) (i) **U**liopita **i**liyopita
   (ii) **U**mepikwa **i**mepikwa
   (iii) **U**naenda **i**naenda
   (iv) **U**meumia **i**meumia

5. Viambishi

   Miti **i**litaka kumchagua kiongozi wao. Mwarubaini **u**litamani sana kuwa kiongozi wa miti yote. Mbuyu **u**lipinga. **U**lidai kuwa mwarubaini **u**likuwa mti mchungu sana kwa hivyo ha**u**kufaa kuwa kiongozi.

   Mchicha **u**lijitokeza na kutaka uongozi lakini miti mingine **i**lipinga.

   "Afadhali tumpe mwarubaini uongozi. Mchicha si mti." miti **i**lisema. Kwa kuwa hakuna mti mwingine **u**liojitokeza, shoka lilitangaza nia yake ya kuwa kiongozi. Liliahidi kulinda miti kwa makali yake. Mgunga **u**lipinga.
   "Shoka ni adui mkubwa wa miti. Haliwezi kuwa kiongozi," mgunga **u**liionya miti mingine.

   "La! Shoka ni mmoja wetu. Hata mpini wake **u**natokana na mti." mchai **u**lilitetea shoka. Kura zilipigwa. Shoka liliibuka mshindi, likawa kiongozi. Baada ya mwezi mmoja, miti **i**lianza kupungua mwituni. Miti **i**liingiwa na wasiwasi. Ha**i**kujua chanzo cha idadi yao kupungua.

Jioni moja, mzambarau **u**lilifumania shoka likiukata mvule. Bila kupoteza muda, **u**lipiga mayowe. Miti yote **i**likusanyika kwa mkutano wa dharura. Kauli ya mkutano wao ikawa kulifukuza shoka mwituni.

6. (a) Mguu unaouma utatibiwa.
   (b) Niliosha mkoba ulioanguka matopeni.
   (c) Migongo ya watoto haina nguvu.
   (d) Mdomo wako umegongwa na nini?
   (e) Mtoto aliukalia mkeka ulioletwa na nyanya.
   (f) Mikate mitamu iliokwa na nani?
   (g) Mwezi huu umekuwa na sherehe nyingi.
   (h) Tutasomea hapa mihula mitatu ijayo.

7. (a) Mlima (b) mikeka (c) miche/miembe
   (d) mwaka/miezi (e) michenza/michungwa

8. (a) Milima hii ina miti mirefu
   (b) Mito yetu ina maji safi
   (c) Tumekula miwa mitamu
   (d) Miavuli ilitukinga kutokana na mvua
   (e) Miguu ya meza imechongwa kwa ubunifu
9. Tathmini usahihi wa sentensi kisarufi, kimaendelezo na kimantiki

MADA 6: BENDERA YA TAIFA

Kusikiliza na Kuzungumza

1. Kusoma shairi
2. Kusikiliza shairi
3. (a) dira/mwenge/heshima/gundi/nembo/kipepeo/shada/tausi/
   (b) Anarejelea rangi zake mbalimbali
   (c) Inasaidia nchi yetu kutambulika/ Inatukumbusha maana za rangi. Tathmini majibu ukubali yenye mantiki
4. Kubali maelezo yanayowiana na ya kamusi
5. (a) Nyeusi huonyesha rangi ya ngozi yetu
   (b) Nyeupe huonyesha Amani
   (c) Nyekundu huonyesha damu iliyomwagwa na wazalendo ili tupate uhuru
   (d) Kijani ni rangi ya ardhi ambayo ni mali ya kwetu.
6. Kuonyesha heshima na uzalendo
7. Tathmini mchoro wa bendera ukizingatia rangi zilizotiwa kuanzia juu mpaka chini.

Kusoma

1. Kusoma kifungu
2. Majibu
   (a) Modi

(b) Kuonyesha heshima walipoimba wimbo wa taifa
(c) Kinyonga aliyeanguka kutoka kwenye bendera
(d) hawakuwa wamemwona kinyonga huyo
(e) Amkeni ndugu zetu, tufanye sote bidii,
nasi tujitoe kwa nguvu,
nchi yetu ya Kenya, tunayoipeda,
tuwe tayari kuilinda

(f) (i) maringo (ii) sifa (iii) kushtukia

(g) Tathmini na kukubali mafunzo yanayowiana na kifungu.

Kuandika

Tathmini wasifu ulioandikwa

Sarufi

1. (a) Tathmini usomaji unaofaa
   (b) (i) Yai bovu limetupwa.
   (ii) Meno yaliyochafuka yamepigwa mswaki.
   (iii) Alinunuliwa godoro lililogharimu pesa nyingi.
   (iv) Embe ambalo lilikatwa ni bichi.
   (v) Vaeni makoti yatakayowatia joto msimu huu wa mvua.
   (vi) Magari yaliyo na kelele nyingi hayapandiki.
2. **Kuenda kulia**
   meno/gogo/jioo/
   Kuenda chini
   doa/buku/jiko/tatizo/eneo//neno/toto/tambara/kaa/limau
3. (a) meno (b) embe (c) macho (d) majitu
   (e) jiko (f) magari (g) nanasi (h) jani
   Kubali maneno yoyote mengine katika mraba ambayo ni katika ngeli ya LI-YA
4. (a) Tathmini somaji wa kifungu
   (b) (i) embe maembe
   (ii) tumbo matumbo
   (iii) chozi machozi
   (iv) jicho macho
   (v) jiwe mawe
   (vi) goti magoti
5. Kina Lona **w**alinunua **ma**embe **ma**bichi **ma**sokoni. **W**alinuia ku**ya**peleka nyumbani ili **ya**ive. Njiani, **w**alihisi njaa. **W**aliamua kula **ma**embe **hayo ma**bichi. **Ma**tumbo **y**a**o** **ya**lianza kuuma. **Ma**chozi **ya**litiririka kutoka kwenye **ma**cho **y**a**o**. **W**aliendelea kutembea polepole huku **w**ameshika **ma**tumbo **y**a**o**. Mara **w**alijikwaa kwenye **ma**we **ma**dogo **ya**li**yo**kuwa njiani. **W**akaanguka na kuumia **ma**goti na **vi**dole **vy**a m**i**guu.

6. (a) li (b) ya (c) li (d) ya (e) ya (f) li
7. Tathmini usahihi wa sentensi kisarufi na kimantiki
8. Tathmini usomaji wa sentensi

MADA 7: MATUNDA NA MIMEA

Kusikiliza na Kuzungumza

1. fanya bidii/enda hasara/chukua hatua/piga jeki
2. (a) bisha hodi (b) tia nguvuni (c) panga/piga foleni
   (d) fanya/piga dua (e) omba msamaha (f) omba ruhusa/enda msalani
3. (i) tiwa mbaroni (ii) fuata sheria (iii) fanya haki
   (iv) omba ruhusa (v) piga hodi (vi) funga ndoa
4. Tathmini usahihi wa sentensi kisarufi na maendelezo

Kusoma

1. Usomaji wa kifungu
2. Majibu
   (a) Siku ya kuzaliwa kwake
   (b) Ili waje kusherehekea pamoja naye
   (c) Tatizo la kuumwa na meno
   (d) tende ndizi nanasi embe papai forosadi
3. Kuharibu meno. Kubali majibu mengine yenye mantiki
4. Tathmini majibu. Kubali yanayowiana na kifungu
5. Tathmini usimulizi

Kuandika

Tathmini uandishi wa insha ya maelezo.

Sarufi

Ngeli ya KI-VI

1. (a) Kinu vinu (b) Kitana vitana
   (c) Kioo vioo (d) Chandarua vyandarua
2. chombo chuma cheti kiota kitabu
   kizee kivuli kiguu kiberiti cherehani
   kisu chandarua kijibwa kibuzi kisichana
3. (a) (c) (d) (f)
4. (a) Tathmini usomaji wa sentensi
   (b) (i) Vibeti vya watoto vinapendeza.
   (ii) Kioo kimeangushwa na msichana.
   (iii) Vikundi vitakavyotuimbia nyimbo ni hivi.
   (iv) Kitoto kiliendelea kulia kwa muda.
   (v) Vijiji vyote vilishiriki katika upandaji wa miti.

5. (a) Kijiko **ki**chafu ha**ki**wezi kutumiwa.
   (b) Cheo_**ki**lichobaki **ni**namfaa nani?
   (c) Uta**vi**osha vyumba **vi**ngine **vi**wili.
   (d) Mgeni ana kijijina_**ki**sichotamkika rahisi.
   (e) Vipuli **vi**navyovaliwa ni **vy**a dhahabu.
   (f) Tuta**vi**chonga viazi tupikiwe na dada.
6. Kubali sentensi sahihi kisarufi na kimantiki
7. Tathmini usomaji wa sentensi

Ngeli ya LI-LI

1. Jua
2. Jua joto giza chaguo jasho
3. (a) (c) (d) (f)
4. (a) Tathmini usomaji
   (b) (i) Nitaanika nguo jua likichomoza.
   (ii) Ili jasho lako lisinukie wengine, hakikisha umeoga.
   (iii) Giza likinipata safarini nitalala hotelini.
   (iv) Mtoto analia kwa sababu ya joto lililomzidia mwilini.
   (v) Je, chaguo ulilolifikia ni la hakika?
5. (a) Giza **li**linitia woga mwingi.
   (b) Joto_**li**naashiria kuwa mvua itanyesha punde?
   (c) Unatiririkwa na jasho **li**na**lo**tokana na mazoezi mengi.
   (d) Safari yetu itaanza jua **li**kitua.
   (e) Alijiingiza mashakani kwa sababu ya chaguo **li**lilokosa busara.
6. Tathmini usahihi wa sentensi

MADA 8: WANYAMA WA PORINI

Kusikiliza na Kuzungumza

1. Visawe ni maneno yenye maana moja
2. Kubali visawe mbalimbali kama vile:
   (a) bakaya (b) ndovu (c) mbogo
   (d) mbogo (e) gwase (f) kinyonga
3. (a) nia (b) mkwasi (c) kabumbu (d) mtima
   (e) maradhi (f) fukara (g) njozi (h) maringo
4. (a) skuli (b) ghadhabu(c) buli (d) mtoto
   (e) mvyele (f) mwituni (g) barua (h) bibi
5. Kubali visawe vyovyote sahihi kama vile
   kochi runinga alipowasili kiamboni
   hayawani tarikini waja nina
6. Tathmini sentensi sahihi

Kusoma

1. Tathmini usomaji wa mchezo wa kuigiza
2. Majibu
   (a) (i) fisi (ii) sungura
   (b) Ngiri Pundamilia Bwana Ndovu
   (c) Kuwa hatamla mtoto wake tena
   (d) Fisi alisema kuwa alipenda nyama laini kama ya watoto wake, kumaanisha kwamba aliwala ndipo akajua kuwa nyama yao ni laini.
   (e) Ujanja wa kumwalika kwenye sherehe ya minofu
   (f) Fisi na Sungura
3. Naam. Ndio. Kwa sababu asingeuawa angeendelea kuwala wanyama wengine
4. Dawa ya moto ni moto. Njia ya mwongo ni fupi. Ukitenda mabaya nawe utatendewa mabaya.
   Tanbihi: Majibu yaliyotolewa hasa kuanzia (c) ni mapendekezo. Kubali majibu mengine yanayowiana na mchezo huu wa kuigiza.

Kuandika

Tathmini insha iliyoandikwa. Zingatia usanifu wa sarufi, maendelezo na mantiki

Sarufi

1. Usomaji wa kifungu
2. **Kutenda**: ishi/cheza/fanya/linda/zidi/amua/okoa/anza/shangaa/adhibu
   Kutendea: lindia/fanyia/vizia/pangia
   Kutendwa: fikwa/patwa/liwa
3. (a) rukia rukwa
   (b) beba bebwa
   (c) semea semwa
   (d) ambia ambilia
   (e) tunza tunzwa
   (f) suka sukia
   (g) tandika tandikwa
   (h) vukia vukwa
4. Sentensi zihusishe vitenzi katika hali ya kutendea:
   (a) rushia (b) chezea (c) somea (d) imbia (e) fulia
   (f) tembelea (g) pimia (h) chorea (i) zimia (j) pikia
5. (a) sukwa (b) naswa (c) vuka (d) kimbilia (e) bebea (f) somea

MADA 9: AFYA BORA

Kusikiliza na Kuzungumza

1. (a) ✓ (b) X (c) ✓ (d) X (e) X (f) X

2. (a) Tathmini usomaji wa mazungumzo
   (b) (i) samahani/naomba radhi/asante/omba msamaha
   (ii) Kubali sentensi sahihi kisarufi na katika maendelezo.

Kusoma

1. Tathmini usomaji wa kifungu
2. (a) protini vitamini kabohaidrati
   (b) Kwa sababu virutubishi katika mkate ni sawa na virutubishi katika viazi vitamu
3. Tathmini masimulizi na maelezo kuhusu mafunzo
4. Kubali majibu yanayowiana na sharia za maktabani kv
   (a) Kunyamaza kimya
   (b) Kurejesha kitabu pafaapo baada ya kukitumia
   (c) Kupata idhini ya mkutubi kabla ya kuondoka na kitabu maktabani

Kuandika

Tathmini insha ya maelezo kisarufi na kimaendelezo

Sarufi

1. mfalme/malkia rafiki/adui usiku/mchana

   arusi/matanga utamu/ukali mbingu/ardhi
2. babu/nyanya baba/mama msichana/mvulana
3. (a) mwenyeji (b) malkia (c) mvulana (d) ajuza
   (e) huzuni (f) utumwa (g) mbingu (h) mwangaza

4. (a) usiku (b) faraja (c) mwisho (d) njaa (e) mjini
5. Sentensi zihusishe vinyume vya nomino walizopewa, yaani:
   (a) rafiki (b) ukakamavu (c) raia (d) msichana
   (e) mchana (f) amani (g) woga (h) baridi

MADA 10: KUKABILIANA NA UHALIFU

Kusikiliza na Kuzungumza

1. Tashbihi ni mbinu ya lugha ya kufananisha au kulinganisha kitu kimoja na kingine kwa kutumia maeno kama vile, **kama** au **mithili ya**.
2. (a) Tathmini usomaji wa tashbihi
   (b) **Tashbihi za kimo**: Mrefu kama unju Mrefu kama twiga Mfupi kama nyundo Shingo ndefu kama mbuni Miguu mirefu kama korongo
   Tashbihi za umbo: Mwembamba kama sindano Pana kama bahari Mkubwa kama ndovu Macho makubwa kama gololi Mwembamba kama uzi

3. (a) twiga (b) nyundo (c) nguruwe (d) ndovu (e) sindano
4. (a) nyundo (b) mlingoti (c) ng'onda (d) bahari (e) sindano
5. Tathmini usahihi wa sentensi kisarufi na kimantiki

Kusoma

1. Tathmini usomaji wa kifungu
2. (a) Siku za mwizi ni arubaini (b) Utamu wa miwa yake
   (c) Alishinda shambani mchana kutwa akiitunza mimea yake
   (d) Siku za mwizi ni arubaini/Leo ni leo, msema kesho ni mwongo
   (e) Kubali majibu yanayowiana na kifungu
   (f) Kubali majibu yanayowiana na kifungu
3. Tathmini na kubali maelezo sahihi
4. Kubali majibu sahihi kv
   (a) Usiwasiliane na mtu usiyemjua
   (b) Funga faili baada ya kulisoma
   (c) Usiende kwenye mitandao isiyo salama
5. Tathmini masimulizi

Kuandika

Tathmini uandishi wa insha ya masimulizi

Sarufi

1. (a) -li- (b) –na- (c) –ta-
2. (b)**Uliopita**: alishikwa, vilinunuliwa, mlisafiri, walisoma,
   Uliopo: tunakariri, palilimwa, kinaandaliwa, wanasikiliza, linasemwa
   Ujao: atafuzu, litaletwa, itakatwa, yatachapishwa, tutakutetea
3. (a) i (b) ii (c) i (d) iii (e) i (f) ii (g) iii (h) i
4. **Nyekundu**: nilimtembelea nilimpata alimipokea tuliondoka tulikuta tuliketi alinieleza nilisema tuliangua tukukila
   Kijani: anaandaa unamjua anaitwa ananisaidia
   Manjano: nitajifunza nitamwomba atakuja
5. (a) waliwashika (b) zitawekwa (c) ninatamani
   (d) anawapenda (e) watarejea (f) tulikariri
6. (a) ninasoma/nitasoma (b) waliandaa/wataandaa
   (c) nililitoa/ninalitoa (d) tulianza/tutaanza
   (e) unashuhudia/utashuhudia (f) niliufanya/ninaufanya
7. Tathmini usahihi wa sentensi

MADA 11: MAPATO

Kusikiliza na Kuzungumza

1. (a) mkulima/kulima (b) mshoni, fundi/kushona
   (c) mvuvi/kuvua (d) seremala/useremala
2. (a) Tathmini jibu la mwanafunzi
   (b) Tathmini majibu mbalimbali ya wanafunzi kuanzia i – iv
3. Tathmini majibu yao tofautitofauti
4. Sikiliza na kutathmini majibu yao mbalimbali

KUSOMA

1. Tathmini usomaji wa kifungu
2. Tathmini majibu sahihi kama vile:
   (a) Kupaza sauti
   (b) kutamka maneno kwa usahihi
   (c) kusoma mfululizo
3. Tathmini usomaji
4. Tathmini muda uliotumika na idadi ya maneno yaliyosomwa

KUANDIKA

Tathmini uandishi wa insha ya barua ya kirafiki

SARUFI

Nafsi na wakati

1. hakuenda hutapewa hukufahamu sili
   hujui sikuona hatutawatembelea haji
2. (a) (i) ni (ii) tu (iii) a (iv) wa (v) u (vi) m
3. (a) hawachezi (b) halali (c) haogelei
   (d) hawasomi (e) hawaezeki (f) hapiki
4. (a) Baraka hasomei Shule ya Msingi ya Neema
   (b) Sipendi kula wali kwa kuku
   (c) hatutamtembelea nyumbani kwao
   (d) Mama hataenda nyumbani kwao
   (e) Wafanyabiasharaa hawakupata faida nyingi
   (f) Akiba haikuwekwa kutokana na faida iliyopatikana
5. Tathmini usahihi wa sentensi
6. Tathmini usahihi katika ukanushaji

Ukubwa wa nomino

1. mkate mti mkeka mkuki mshale
   mguu mgongo mdomo mkono
2. jike jito jiji jiti
3. (a) Mti/jiti (b) mto/jito (c) mji/jiji (d) mke/jike (e) mtu/jitu
4. (a) jibwa (b) jichi (c) jichwa (d) jija

5. (a) (i) jiche (ii) jike (iii) jipwa (iv) jichi (v) jimea (vi) jito
   (b) Tathmini usahihi wa viambishi katika sentensi

Udogo wa nomino

1. kijitu/kijibwa/kijiji/kijichi/kijipwa
2. (a) kijiti (b) kijito (c) kijiji (d) kijike (e) kijitu
3. (a) kijiji (b) kijito (c) kijichwa (d) kijipwa (e) kijiche (f) kijiji
4. (a) (i) kijipwa (ii) kijiche (iii) kijichi (iv) kijibwa (v) kijicha (vi) kijike
   (b) Tathmini usahihi wa sentensi